
KORUPCIJOS IR EKONOMINĖS PLĖTROS RYŠYS: VIDURIO IR RYTŲ EUROPOS POKOMUNISTINIŲ VALSTYBIŲ ATVEJIS

Įvadas

Apžvalgos tikslas – nustatyti korupcijos ir ekonominių rodiklių sąsajas ir jų galimas tendencijas. Lyginant Lietuvą su kitomis panašios raidos pokomunistinėmis valstybėmis, siekiama įvertinti, kaip stipresnė ar silpnesnė korupcijos kontrolė galimai prisidėjo prie ekonominės valstybės raidos praeityje ir bendrąją antikorupcinės politikos svarbą valstybių ekonomikai. Apžvalgoje naudojami aprašomosios statistinės analizės, rodiklių stebėsenos ir tarpvalstybinio lyginimo metodai.

Kartu su Lietuva analizuota 11 Europos valstybių. Valstybės atrinktos remiantis dviem kriterijais: a) valstybės priklausė buvusiam komunistiniam šalių blokui (tiek įtrauktos į Sovietų Sąjungos sudėtį, tiek satelitinės Sovietų Sąjungos valstybės), b) valstybių bendrasis vidaus produktas vienam gyventojui (įvertinus pagal perkamąją galią) buvo artimas Lietuvai 1995 m. ir (ar) 2012 m. Pasirinktas stebėsenos pradžios taškas – 1995 m. dėl duomenų prieinamumo (šiais metais pradėti kaupti Lietuvos rodikliai patikimose duomenų bazėse), o 2012 m. – korupcijos suvokimo indekso, kaip korupcijos suvokimo kaitos stebėsenos įrankio, pradžia.

Pagal šiuos kriterijus analizuoti atrinktos valstybės:

1. Panašios pagal BVP vienam gyventojui 1995 m.: Estija, Latvija, Lenkija, Lietuva, Bulgarija, Rumunija, Serbija, Makedonija.
2. Panašios pagal BVP vienam gyventojui 2012 m.: Kroatija, Vengrija, Slovakija.

Valstybių raida analizuota pagal šiuos ekonominius ir socialinius kriterijus:

1. BVP asmeniui pagal PGP, pagal tarptautinį 2011 m. dolerio kursą, konstanta. Šaltinis: Pasaulio bankas, Pasaulio vystymosi rodikliai.
2. Realus BVP augimas, procentais. Šaltinis: Pasaulio bankas.
3. Tiesioginių užsienio investicijų grynas srautas (angl. *FDI net inflows*), procentais. Šaltinis: Pasaulio bankas.
4. Tiesioginės užsienio investicijos vienam gyventojui, doleriais. Šaltinis: Jungtinių Tautų prekybos ir vystymosi konferencijos statistika.
5. Nedarbo lygis, procentais. Šaltinis: Tarptautinis valiutos fondas, Pasaulio ekonomikos perspektyvos (2018 m. balandis).
6. Biudžeto pajamos, doleriais vienam gyventojui. Šaltinis: EBPO.
7. Biudžeto pajamos, proc. nuo BVP. Šaltinis: Tarptautinis valiutos fondas, Pasaulio ekonomikos perspektyvos (2018 m. balandis).
8. Migracija, procentais. Šaltinis: Pasaulio bankas.

9. Pajamų nelygybės (*GINI*) indeksas. Šaltinis: Eurostat.
10. Socialinės įtraukties indeksas. Šaltinis: Bertelsmano fondo „Tvaraus valdymo rodikliai“.
11. Valstybės gerovės režimo indeksas. Šaltinis: Bertelsmano fondo „Transformacijos indeksas“.
12. Pasaulio banko „*Doing business*“ indeksas. Šaltinis: Pasaulio bankas.
13. Skurdo rizikos rodiklis. Šaltinis: Eurostat.

Antikorupcinė aplinka vertinta pagal šiuos rodiklius:

1. „Transparency International“ nustatomas korupcijos suvokimo indeksas (toliau – KSI). Korupcijos suvokimas matuojamas pagal 100 balų skalę, kurioje 100 nurodo valstybę be korupcijos.
2. Pasaulio banko tyrimo „Pasauliniai valdymo rodikliai“ korupcijos kontrolės rodiklis (toliau – KKR). Korupcijos kontrolė matuojama pagal skalę nuo -2,5 iki 2,5, kurioje aukštesnė reikšmė rodo geresnį korupcijos valdymą.

1. Antikorupcinės aplinkos dinamika pokomunistinėje erdvėje

Analizuojant korupciją matuojančius indeksus ir jų dinamiką regione, galima išskirti kelias valstybių grupes:

1. Valstybės, nesukūrusios antikorupcinės aplinkos (dominuoja KKR neigiamos reikšmės, o KSI balai neperžengia 50), – Bulgarija, Rumunija, Serbija ir Makedonija.
2. Valstybės, užtikrinančios minimalią antikorupcinę aplinką, bet ilgalaikėje perspektyvoje nedarančios pažangos korupcijos kontrolės srityje, rodančios prastėjančius rezultatus, – Kroatija, Vengrija.
3. Valstybės, užtikrinančios aukštesnę nei minimalią antikorupcinę aplinką, bet nepasižyminčios pastoviu ir žymiu antikorupcinės aplinkos stiprėjimu (kintanti ir sąstingio korupcijos kontrolė), – Lietuva, Lenkija, Slovakija.
4. Valstybės, padariusios didelę pažangą ir kryptingai tęsiančios antikorupcinės aplinkos stiprinimą, – Latvija ir Estija.

1 pav. Korupcijos kontrolės rodiklio dinamika

	Korupcijos kontrolės rodiklis (Pasaulio bankas)					
	1996	2000	2004	2008	2012	2017
Lietuva	0,42	↓ 0,36	↑ 0,43	↓ 0,14	↑ 0,39	↑ 0,55
Latvija	-0,20	↑ -0,07	↑ 0,18	↑ 0,25	0,25	↑ 0,54
Estija	0,45	↑ 0,84	↑ 0,98	↑ 0,99	↑ 1,10	↑ 1,24
Lenkija	0,71	0,71	↓ 0,14	↑ 0,46	↑ 0,66	↑ 0,73
Bulgarija	-0,36	↑ -0,13	↑ 0,11	↓ -0,25	↑ -0,23	↑ -0,2
Rumunija	-0,45	↓ -0,49	↑ -0,30	↑ -0,14	↓ -0,26	↑ -0,03
Serbija	-1,14	↓ -1,18	↑ -0,50	↑ -0,31	↓ -0,33	↓ -0,37
Makedonija	-0,61	↑ -0,60	↑ -0,50	↑ -0,19	↑ -0,04	↓ -0,31
Kroatija	-0,58	↑ -0,07	↑ 0,26	↓ -0,01	↑ 0,01	↑ 0,19
Vengrija	0,67	↑ 0,79	↓ 0,69	↓ 0,47	↓ 0,36	↓ 0,09
Slovakija	0,22	↑ 0,23	↑ 0,39	↓ 0,36	↓ 0,10	↑ 0,22

Lietuva priskirtina trečiajai grupei – pagal KSI 2017 m. Lietuva užėmė 38 vietą pasaulyje (jai skirti 59 balai), taigi, gali būti priskirtina prie stipresnės antikorupcinės aplinkos valstybių. Vis dėlto valstybė stokoja ženklesnės pažangos: KSI balas

2 pav. Korupcijos suvokimo indekso dinamika

Korupcijos suvokimo indeksas (Transparency International)						
	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Lietuva	54	↑ 57	↑ 58	↑ 59	59	59
Latvija	49	↑ 53	↑ 55	↑ 56	↑ 57	↑ 58
Estija	64	↑ 68	↑ 69	↑ 70	70	↑ 71
Lenkija	58	↑ 60	↑ 61	↑ 62	62	↓ 60
Bulgarija	41	41	↑ 43	↓ 41	41	↑ 43
Rumunija	44	↓ 43	43	↑ 46	↑ 48	48
Serbija	39	↑ 42	↓ 41	↓ 40	↑ 42	↓ 41
Makedonija	43	↑ 44	↑ 45	↓ 42	↓ 37	↓ 35
Kroatija	46	↑ 48	48	↑ 51	↓ 49	49
Vengrija	55	↓ 54	54	↓ 51	↓ 48	↓ 45
Slovakija	46	↑ 47	↑ 50	↑ 51	51	↓ 50

Lietuvos KSI rodiklis pakilo 5, Estijos 7, o Latvijos 9 balais.

Atkreiptinas dėmesys, kad 1996 m. Lietuvos KKR įvertis buvo itin artimas Estijos įverčiui (atitinkamai 0,42 ir 0,45 balo), bet per ketverius metus Estija sugebėjo įsiveržti ir šį atotrūkį nuolat didinti: 2000 m. Lietuva nuo Estijos atsiliko 0,48 balo, 2004 m. jau 0,56, o didžiausią skirtumą pasiekė 2008 m. – 0,85 balo. Šiuo metu Estija lenkia Lietuvą 0,69 balo. Latvijos įverčiai vis dar žemesni nei Lietuvos (Latvija Lietuvą lenkė tik 2005–2008 m. laikotarpiu) ir, jeigu valstybei pavyks išlaikyti ilgametę tendenciją, prognozuotina, kad Latvijos įvertis per kelerius metus gali tapti aukštesnis nei Lietuvos.

2. Korupcijos kontrolės ir BVP ryšys

Tarptautiniuose korupcijos tyrimuose neretai keliamas klausimas, ar korupcija daro įtaką ekonomikai ir (ar) ekonomiškai stipresnės šalys gali skirti daugiau išteklių antikorupcinei aplinkai kurti, t. y. geresnė ekonominė situacija lemia geresnius korupcijos rodiklius. Vidurio ir Rytų Europos pokomunistinės erdvės šalių analizė leidžia pritarti pirmajai tezei: buvusios panašaus ekonominio lygio valstybės, tik įdiegusios efektyvius korupcijos kontrolės svertus, padarė ekonominių šuolių. Tuo tarpu valstybių, nesukūrusių tvirtos antikorupcinės aplinkos, ekonominis vystymasis yra reikšmingai lėtesnis.

1995 m. Lietuvos BVP vienam gyventojui, pagal perkamąją galią, buvo 9 357 tarptautiniai (2011 m.) doleriai² (*toliau – doleriai, dol.*) ir pagal šį matą į Lietuvą buvo panašios šios valstybės: Bulgarija (8 446 dol.), Latvija (8 284 dol.), Rumunija (10 493 dol.), Makedonija (7 641 dol.), Lenkija

¹ Valstybės kaip padariusios didžiausią pažangą vertinamos tos, kurių seniausio ir naujausio rodiklių skirtumai didžiausi tiek KKR, tiek KSI atveju. Šiuo atveju, nors Kroatija nuo 1996 m. padarė reikšmingą proveržį KKR vertinime (2017 m. rodiklis didesnis už 1996 m. 0,77 balo), ji negali būti priskirtina prie pažangiausių dėl rodiklių šuolių, nuoseklios pažangos trūkumo, pastarųjų metų KSI rodiklio mažėjimo ir stagnacijos.

² Tarptautinis doleris naudojamas kaip matas leidžiantis lyginti pokyčius laike ir tarp valstybių, kontroliuojant valiutų kursų svyravimo įtaką ir įvertinant perkamąją galią skirtingose valstybėse.

pastaruosius trejus metus nekinta, o pagal KKR padaryta valstybės pažanga nuo 1996 m. siekia 0,13 balo. Tuo tarpu didžiausią pažangą padariusių Estijos ir Latvijos¹ KKR įverčiai nuo 1996 m. pakilo atitinkamai 0,76 ir 0,74 balo. Vertinant pastarųjų šešerių metų laikotarpį,

(11 300 dol.), Serbija (7 393 dol.) ir Estija (11 362 dol.). Korupcijos kontrolės atžvilgiu valstybės buvo vertinamos nevienodai: analizuojamų valstybių KKR 1996 m. buvo tarp -1,14 ir 0,71 (pagal skalę nuo -2,5 iki 2,5).

Praėjus septyneriems metams, 2003 m., BVP vienam gyventojui skirtumai padidėjo ir galime pastebėti šio rodiklio pokyčio ryšį su KKR indekso kitimu:

- valstybėse, kurios neperžengė korupcijos kontrolės „higienos“ ribos (0), BVP vienam gyventojui buvo tarp 8 591 ir 12 766 dol.³
- Valstybėse, kuriose korupcijos kontrolė buvo stipresnė (Lietuva, Latvija, Lenkija), BVP vienam gyventojui siekė nuo 14 297 iki 15 785 dol., o KKR lyderės – Estijos – BVP vienam gyventojui pasiekė 19 389 dol. Pagal šį matą 1995 m. buvusios panašios į pirmąją grupę valstybės priartėjo prie geriau startavusiųjų: Vengrijos (20 398 dol.), Kroatijos (18 033 dol.) ir Slovakijos (17 816 dol.), o Estija dalį šių valstybių aplenkė.

Analizuojant 2010 m. duomenis dar labiau išryškėja korupcijos kontrolės svarbos įtaka BVP vienam gyventojui rodikliui:

- Kroatija, kuri buvo ekonomiškai stipresnė 1996–2003 m., neužtikrino pakankamos korupcijos kontrolės ir 2010 m. jos BVP vienam gyventojui siekė 20 172 dolerius. Kroatiją aplenkė valstybės, kurios skyrė didesnę dėmesį antikorupecinei aplinkai užtikrinti: Lietuva (21 071 dol.), Lenkija (21 771 dol.) ir Estija (22 741 dol.).
- Tarp silpnos antikorupecinės aplinkos valstybių reikšmingą proveržį pokomunistinės ekonominės erdvės kontekste padarė Rumunija⁴ – valstybės BVP vienam gyventojui rodiklis pasiekė 17 553 dol., taip priartėdamas prie Latvijos (18 252 dol.). Kitos žemiau vertinamos valstybės toliau tolo nuo aukščiau vertinamų valstybių: nors skaičiuojant procentais BVP vienam gyventojui augo, šis augimas nebuvo pakankamas, norint priartėti prie ekonomiškai stipresnių valstybių⁵. 2010 m. vidutinis BVP vienam gyventojui tarp teigiamą KKR turinčių valstybių buvo 21 653 dol., o tarp neigiamą KKR turinčių – 14 220 dol.
- Nuo 2004 m. pradėjo mažėti Vengrijos KKR vertinimas ir lėtėti valstybės BVP vienam gyventojui augimas: per septynerius metus Vengrijos BVP vienam gyventojui paaugo vos 10 proc. (lyginant

³ Bulgarija (BVP vienam gyventojui – 10 730, KKR – -0,03), Rumunija (BVP vienam gyventojui – 12 766, KKR – -0,37), Serbija (BVP vienam gyventojui – 9 421, KKR – -0,49) ir Makedonija (BVP vienam gyventojui – 8 591, KKR – -0,64).

⁴ Augimo šuolis laikomas įstojimo į ES pasekme (2007 m.). Pvz., Bentoiu, Balaceanu, Apostol, 2012 m. Prieiga internete: http://www.revistadestatistica.ro/Articole/2012/art_5en_rrs3_2012.pdf.

⁵ Nuo 2003 m. iki 2010 m. Bulgarijos BVP vienam gyventojui paaugo 42 proc., Rumunijos – 37 proc., Serbijos – 35 proc., Makedonijos – 32 proc. Vidutinis BVP augimas pokomunistinėje erdvėje per septynerius metus buvo 30 proc. Tai, kad procentinis pokytis nėra pakankamas rodiklis, gali būti iliustruojama: Estijos BVP vienam gyventojui paaugo 17 spec., tai sudarė 3 352 dol. Panašia suma, t. y. 3 267 dol., paaugo Serbijos BVP vienam gyventojui ir tai sudarė 35 proc. BVP augimo.

su 30 proc. vidutiniu augimu tarp analizuojamų valstybių), valstybę pagal BVP vienam gyventojui aplenkė Estija, Slovakija, pagal šį rodiklį priartėjo Lenkija⁶.

Praėjus septynerių metų laikotarpiui, tendencijos išliko panašios į aukščiau aptartas. 2017 m. duomenų apžvalga atskleidžia:

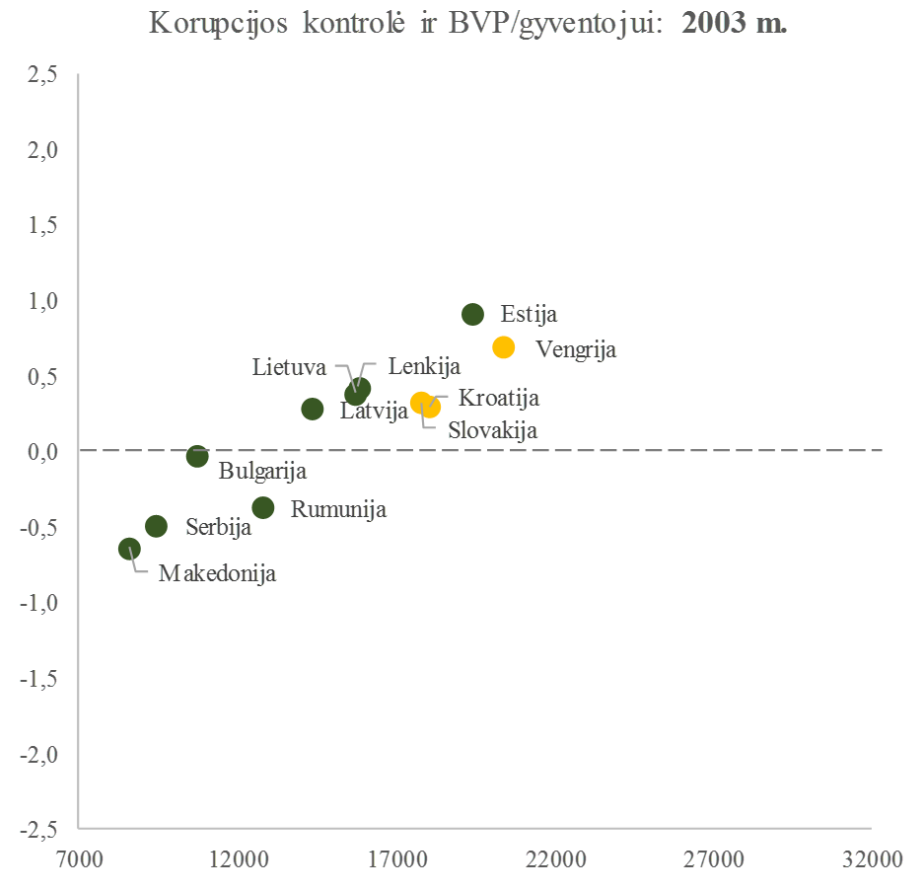
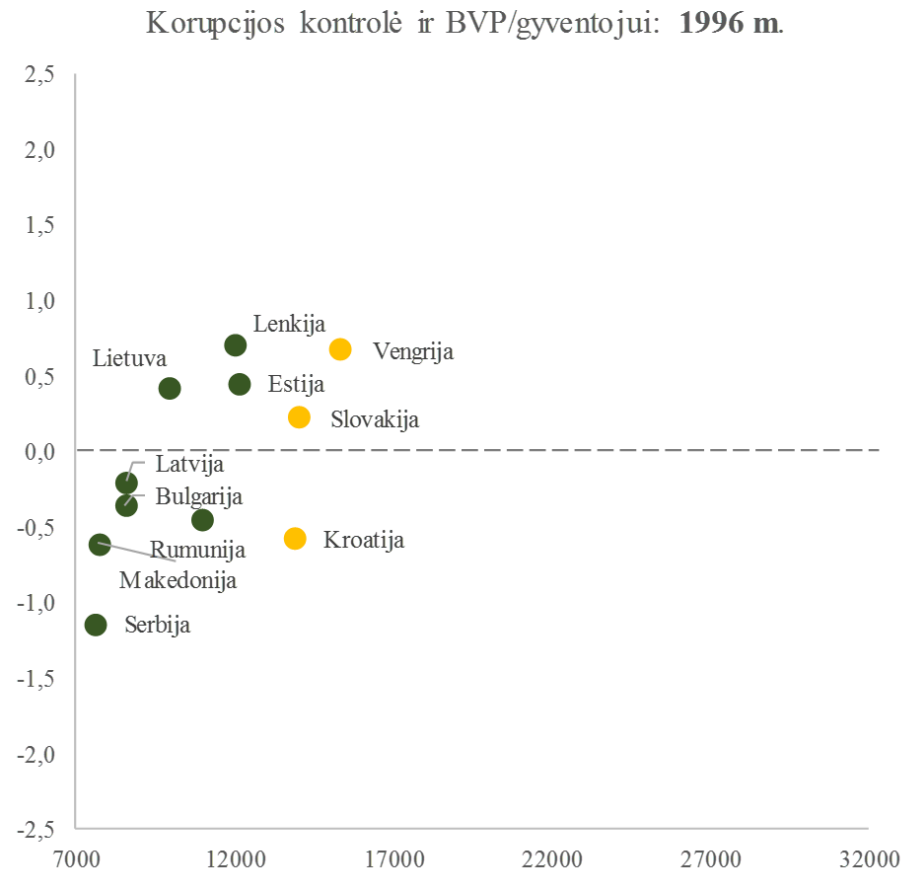
- Vengrijos KKR toliau reikšmingai mažėjo, o BVP vienam gyventojui augimas tapo lėtesnis. Prisijungdamos prie kitų valstybių, Vengriją pagal BVP vienam gyventojui aplenkė Lenkija ir Lietuva⁷.
- Nors Kroatijos KKR įvertis gerėjo, bet ji išliko labiausiai korumpuota Pietryčių Europos valstybė⁸, o KSI įvertis neperžengė 50 balų. Tuo tarpu Kroatijos BVP vienam gyventojui augimas, vertinant kitų valstybių kontekste, buvo lėtas ir šalis iš lyderės pozicijų 1996 m. atsidūrė prie silpnesnių valstybių. 2017 m. Kroatija pagal BVP vienam gyventojui lenkė tik Bulgariją, Serbiją ir Makedoniją.
- Valstybės, neužtikrinusios KKR minimalių normų, tebėra reikšmingai atitrūkusios nuo kitų analizuojamų šalių. Vidutinis ketvertuko (įtraukus Rumuniją) BVP vienam gyventojui rodiklis siekia 17 259 dol., kai kitų 7 valstybių BVP vienam gyventojui vidurkis – 27 270 dol. Rumunija – išimtis tarp analizuojamų valstybių, kadangi jos BVP vienam gyventojui, nepaisant prastų KKR ir KSI įverčių, sparčiai auga ir aplenkė Kroatijos BVP vienam gyventojui (atitinkamai 23 313 dol. ir 22 670 dol.).

⁶ 2010 m. Vengrijos BVP vienam gyventojui – 22 404 dol., Estijos – 22 741 dol., Slovakijos – 25 159 dol., Lenkijos – 21 771 dol.

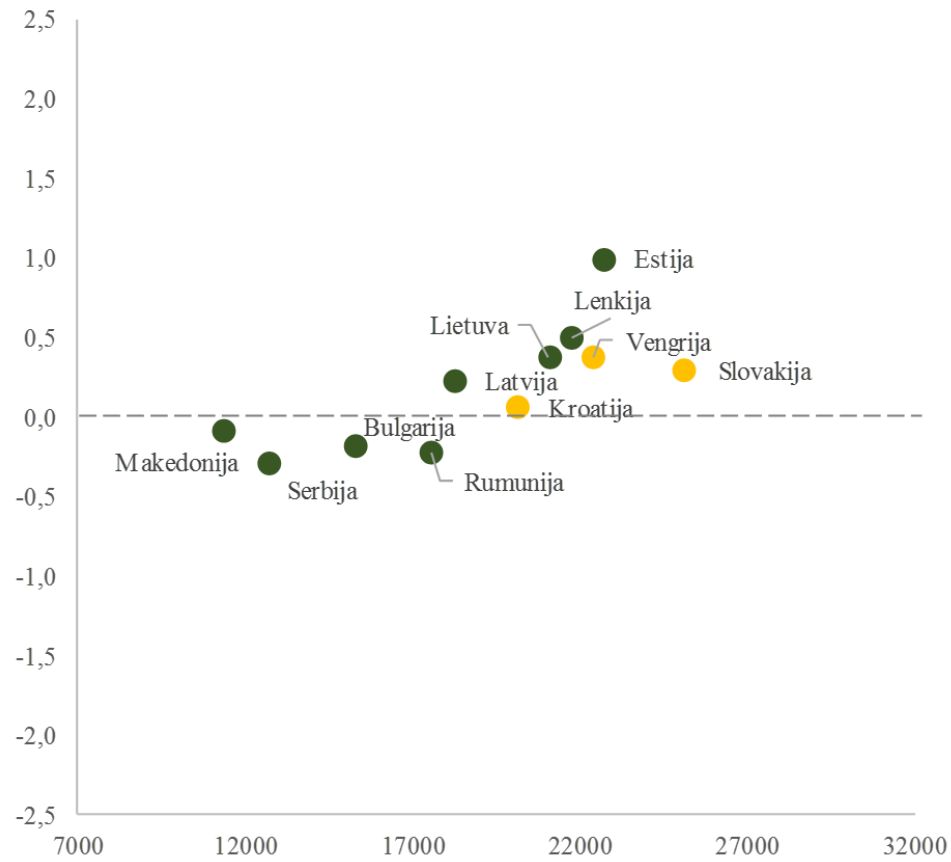
⁷ Vengrijos BVP vienam gyventojui 2017 m. buvo 26 778 dol., Lenkijos – 27 216 dol., Lietuvos – 29 524 dol.

⁸ Pagal EY atliktą tyrimą 2017 m., 79 proc. verslo atstovų teigia, kad kyšininkavimas yra paplitusi praktika Kroatijoje. Prieiga internete: <https://www.total-croatia-news.com/business/19856-croatia-is-the-most-corrupt-country-in-southeast-europe>.

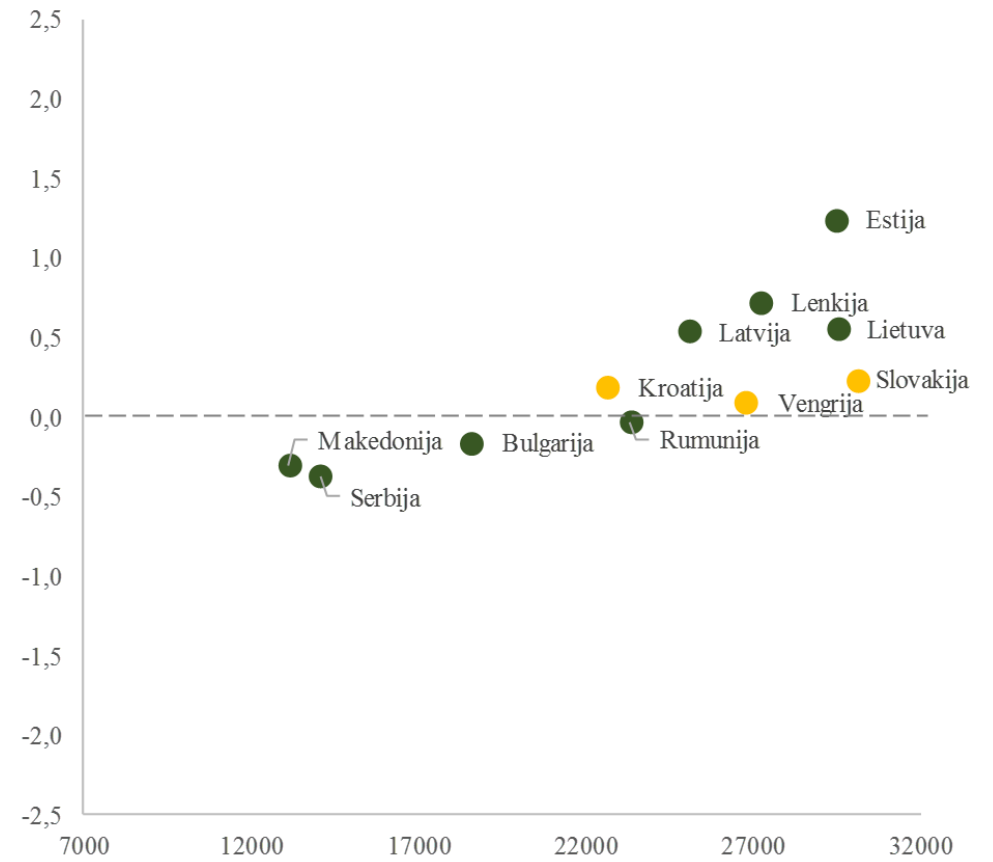
3 pav. Korupcijos kontrolės ir BVP vienam gyventojui dinamika 1996–2017 m. (geltona spalva pažymėtos valstybės, ekonomiškai panašios į Lietuvą 2012 m.)

Korupcijos kontrolė ir BVP/gyventojui: 2010 m.

Korupcijos kontrolė ir BVP/gyventojui: 2017 m.

Vienas iš stiprios ekonomikos ir kartu aukštesnį BVP lemiančių reiškinų – pritraukiamų užsienio investicijų srautas. Darytina prielaida, kad tarptautiniai indeksai ir reitingai, vertinantys valstybes, yra pagrindiniai informacijos apie antikorupcinę aplinką šaltiniai užsienio investuotojams. Dėl šios priežasties toliau detaliau analizuojama užsienio investicijų ir antikorupcinės aplinkos rodiklių dinamika.

3. Antikorupcinės aplinkos svarba užsienio investicijų pritraukimui

Europos valstybių tyrimai rodo⁹, kad korupcija daro reikšmingą neigiamą įtaką užsienio investicijų pritraukimui. Dėl investicinės aplinkos kompleksiskumo negalime apskaičiuoti, kokia tiksli investicijų dalis nepasiekia šalies dėl prastesnių korupciją matuojančių rodiklių rezultatų, bet, vertinant užsienio investicijas į 12 ES šalių, prisijungusių prie ES 2004–2007 m., iš keturių ES senbuvų, nustatyta, kad užsienio investicijas sėkmingiau pritraukia tos valstybės, kurių BVP aukštesnis, o korupcijos lygis – žemesnis.

Kaip tiksliai veikia korupcijos ir užsienio investicijų ryšys, nėra aišku: ekonominės aplinkos tyrėjai kelia klausimą¹⁰, ar užsienio investicijų pritraukiama daugiau praėjus tam tikram laikui nuo antikorupcinės aplinkos rodiklių pagerėjimo, ar užsienio investicijų didėjimas yra lygiagretus rodiklių gerėjimui, nes šie atliepia esamą situaciją, kuri tampa žinoma investuotojams iš kitų šaltinių. Mūsų Vidurio ir Rytų Europos pokomunistinės ekonominės erdvės apžvalga leidžia pritarti pirmajai tezei.

Analizuojami duomenys suteikia pagrindo daryti prielaidą, kad antikorupcinės aplinkos užtikrinimas nėra vienintelė, bet būtina sąlyga siekiant pritraukti užsienio investicijas į valstybę. 1996 m. visos analizuojamos valstybės sulaukė panašiai nedidelio užsienio investicijų kiekio (nuo 36 USD vienam gyventojui Rumunijoje iki 470 USD vienam gyventojui Estijoje), bet korupcijos kontrolės vertinimas valstybėse reikšmingai skyrėsi (nuo -1,14 Serbijoje iki 0,71 Lenkijoje). Analizuojant šių dviejų rodiklių dinamiką, pastebėta, kad praėjus aštuoneriems metams, t. y. 2004 m., valstybės, padariusios didžiausią pažangą korupcijos kontrolės srityje, išsiskyrė didesniais sulaukiamų užsienio investicijų srautais, palyginti su kitomis valstybėmis. Estija, 2004 m. įvertinta aukščiausiu 0,98 KKR balu, taip pat pritraukė ir daugiausia užsienio investicijų vienam gyventojui (7 366 USD vienam gyventojui). Antroje vietoje pagal KKR buvo Vengrija (0,69 balo), ši valstybė buvo antra ir pagal pritraukiamas investicijas (6 085 USD vienam gyventojui). Neigiamai pagal KKR įvertintos

⁹ Yuan, J., 2016, „How corruption affect foreign direct investment“. Prieiga internete: https://projekter.aau.dk/projekter/files/227120531/Master_thesis_J.Yuan_.pdf.

¹⁰ Saksonova, S., 2014, „Foreign direct investment attraction in the Baltic states“. *Business: theory and practise*. 114–120.

Rumunija ir Makedonija¹¹ pritraukė mažiausiai investicijų, atitinkamai: 949 ir 1 079 USD vienam gyventojui.

Valstybių pagal pritraukiamas užsienio investicijas atskirtis didėjo ir 2016 m. investicijų srautas svyravo nuo 2 410 USD vienam gyventojui Makedonijoje iki 14 661 USD vienam gyventojui Estijoje. Pastebėtina, kad geresnis KKR tiesiogiai nenulemia didesnių užsienio investicijų, bet, priešingai, žemesnis rodiklis arba jo suprastėjimas yra galimai susijęs su užsienio investicijų nepritraukimu. Minimalaus antikorupcinės aplinkos tvarumo neužtikrinusios valstybės turėjo mažiau galimybių pritraukti investicijas, pvz.: Makedonijoje, Serbijoje ir Rumunijoje visais laikotarpiais teko mažiausiai investicijų vienam gyventojui tarp visų analizuojamų valstybių. Tarp antikorupcinės aplinkos nesukūrusių valstybių išimtį sudaro Bulgarija, kurios, nepaisant žemo KKR vertinimo, vienam gyventojui tenkantis investicijų kiekis 2016 m. susilygino su vidutinės pozicijas užimančių šalių (Lietuvos, Lenkijos) investicijų mastais.

Kroatija ir Vengrija yra įvardijamos kaip valstybės, kurių KKR dinamika įvairesnė, o antikorupcinės aplinkos vertinimų plati kitimo amplitudė pereina į neigiamą aplinką. Būtent šios valstybės neišsaugojo turėtos lyderystės pritraukdamos investicijas: jas pasivijo Latvija¹² ir ženkliai aplenkė Estija.

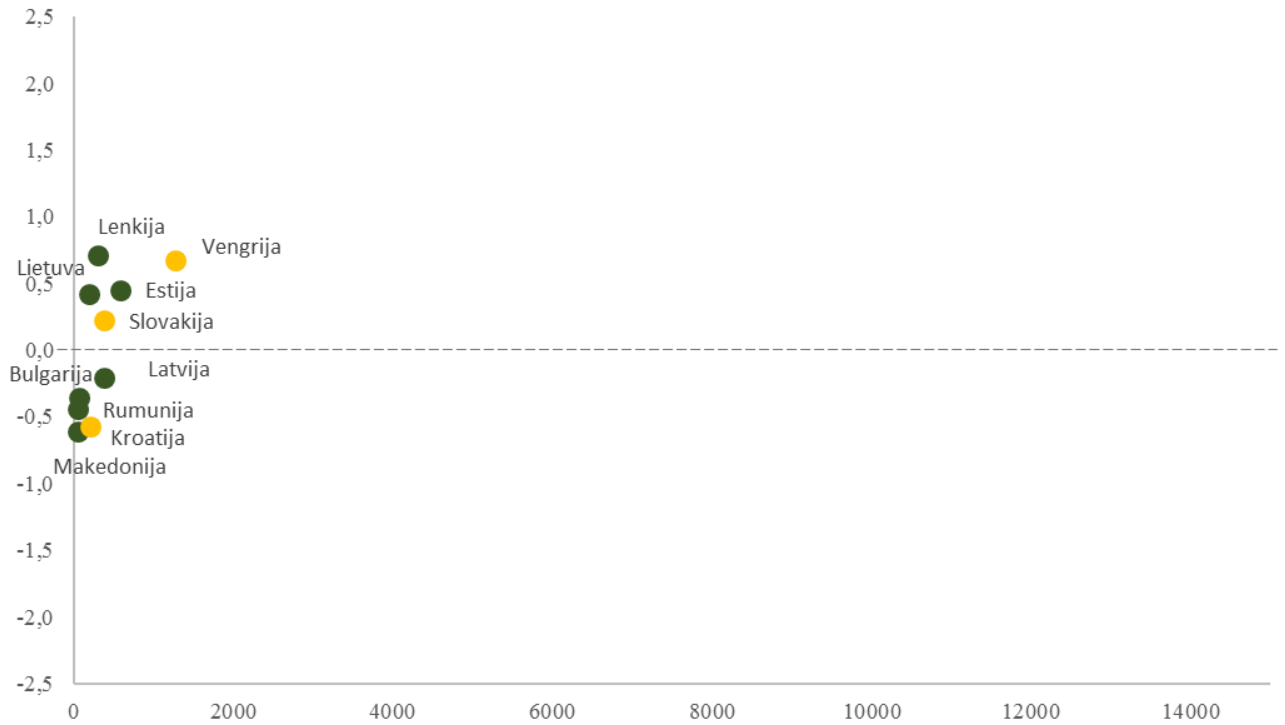
Šie duomenys suteikia pagrindą teigti, kad konkuruojant dėl užsienio investicijų svarbu siekti antikorupcinės aplinkos lyderystės regione, išsiskirti tarp panašaus dydžio ekonomikų. Tinkamas pavyzdys – Baltijos valstybių atvejis. Nuo 1996 m. iki 2017 m. Latvijos KKR pakilo 0,74 balo, valstybė nuo 2002 m. vertinama tik teigiamai ir šio rodiklio augimas yra pastovus. Lygiagrečiai tvariai augo Latvijos pozicija pritraukiant užsienio investicijas: užsienio investicijų per analizuojamą 20 metų laikotarpį tik keturis kartus buvo mažiau nei ankstesniais metais. Lyginant su 2007 m., per dešimt metų Latvijos užsienio investicijos išaugo 2 226 USD vienam gyventojui. Pastovus ir nuoseklus tiek KKR rodiklio, tiek pritraukiamų investicijų augimas būdingas ir regiono lyderei Estijai (nuo 2007 m. – išaugo 3 003 USD vienam gyventojui). Savo ruožtu Lietuvos antikorupcinių rodiklių pokyčiai mažesni nei kaimynių ir kartu valstybei nebūdingi reikšmingi pokyčiai užsienio investicijų srityje: nuo 2007 m. iki 2016 m. šis rodiklis išaugo tik 219 USD vienam gyventojui.

¹¹ Taip pat neigiamai korupcijos kontrolė buvo įvertinta Serbijoje (-0,5), bet palyginami duomenys apie užsienio investicijas į valstybę prieinami tik nuo 2008 m.

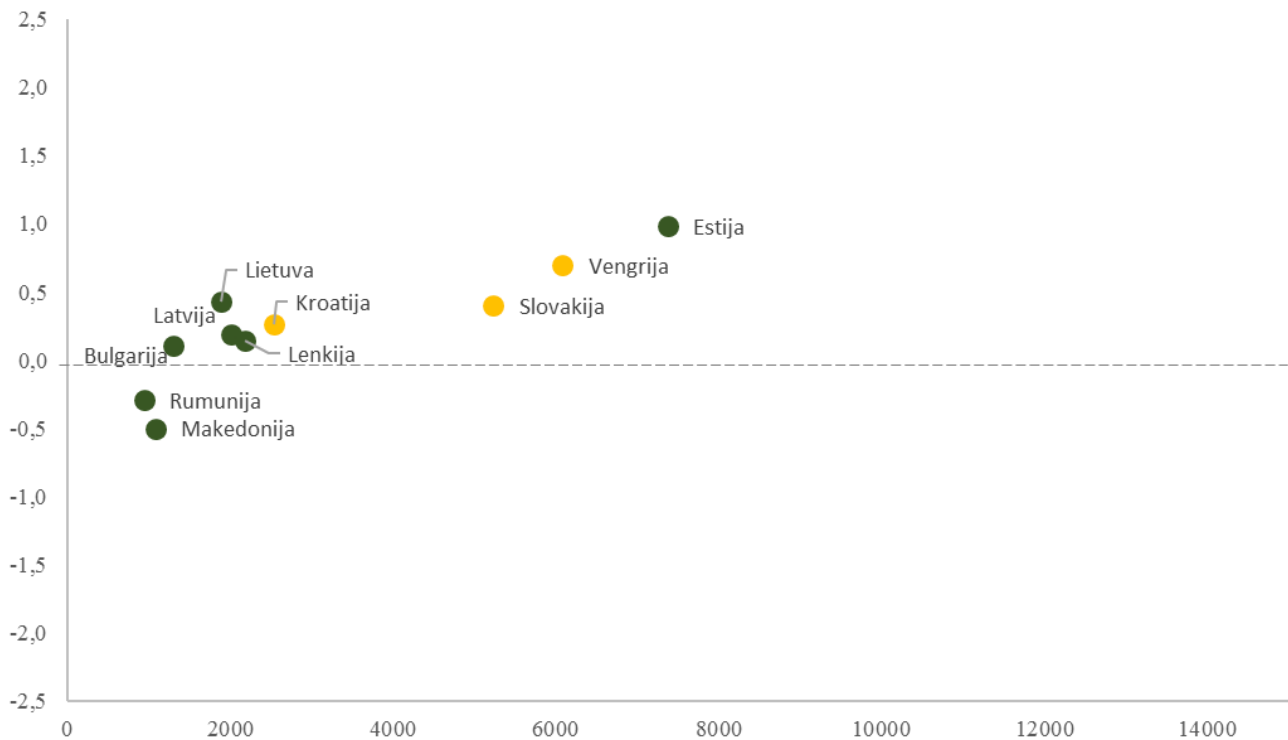
¹² Latvijos KKR rodiklis nuo 2005 m. viršija Kroatijos rodiklį 0,17 – 0,35 balo, o Vengriją Latvija aplenkė 2013 m. ir per pastaruosius penkerius metus atotrūkis išaugo nuo 0,01 iki 0,45 balo. Slovakijos KKR rodiklis, skirtingai nei Latvijos, pastaruoju metu iš esmės nekinta, bet, priešingai nei Kroatijos ir Vengrijos, antikorupcinė aplinka vertinama teigiamai.

4 pav. Korupcijos kontrolės ir užsienio investicijų dinamika 1996–2016 m.

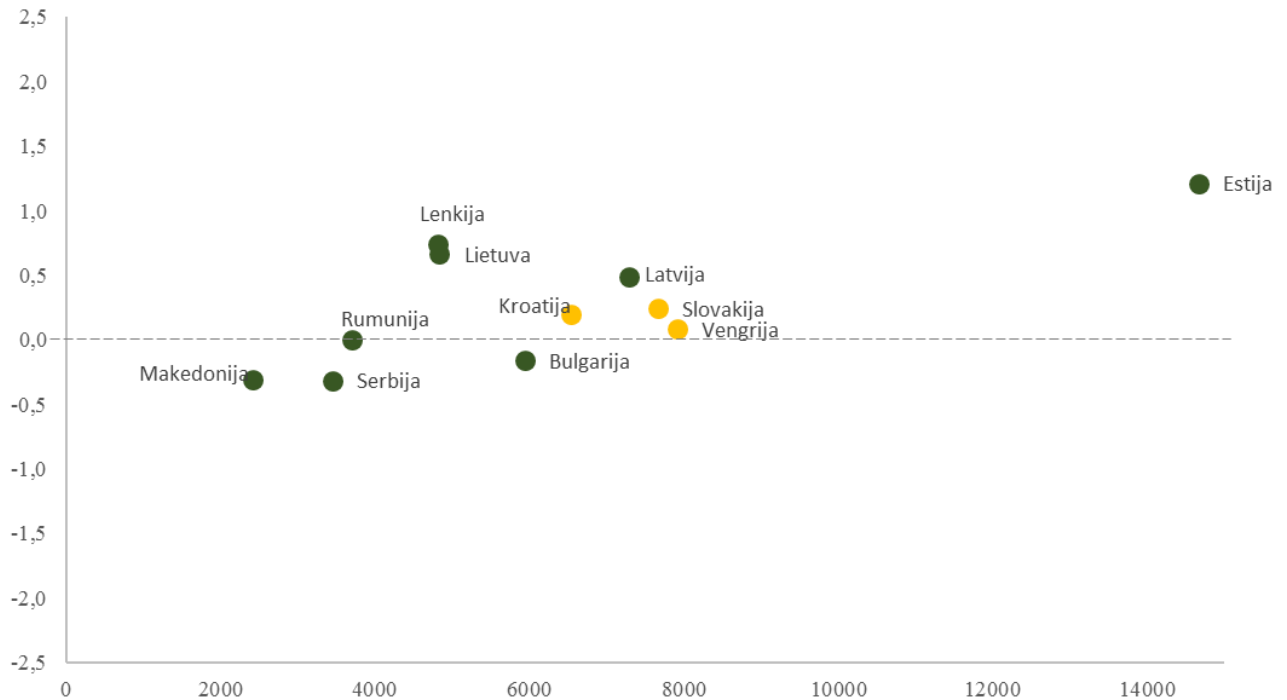
Korupcijos kontrolė ir užsienio investicijos: 1996 m.

Korupcijos kontrolė ir užsienio investicijos: 2004 m.

Korupcijos kontrolė ir užsienio investicijos: 2016 m.

3.1. Užsienio investicijų pritraukimas Baltijos valstybėse: kaip Estija ir Latvija aplenkė Lietuvą

Analizuojant istorinius ekonominius duomenis, pastebėtina, kad nors Estijos atotrūkis nuo kitų valstybių 1996 m. nebuvo toks įspūdingas kaip 2016 m., bet šie skirtumai buvo reikšmingi: 470 USD vienam gyventojui, kai Latvijos rodiklis siekė 247, o Lietuvos – 97 USD vienam gyventojui. Taigi, atkreiptinas dėmesys, kad Lietuva užsienio investicijas pritraukė prasčiau nei kaimynės nuo pat ankstyvųjų nepriklausomybės metų.

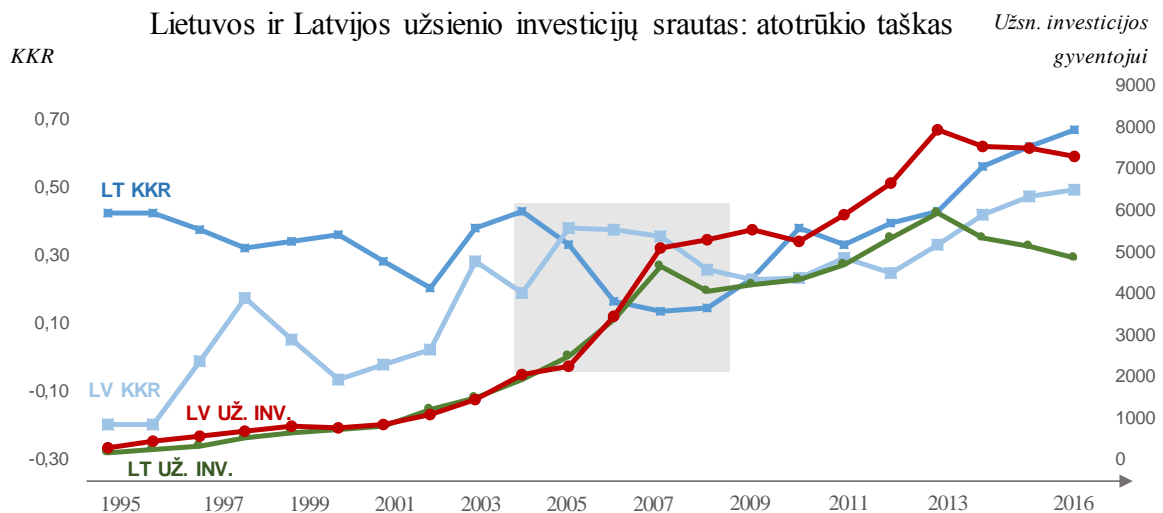
Siekdamas išsiaiškinti, kodėl būtent Estijai pavyko sukurti patrauklią investicinę aplinką, mokslininkas Z. Norkus¹³ teigia, kad skirtingos išėjimo iš sovietinio režimo į demokratinę strategijos prisidėjo prie skirtingo korupcijos lygio suvokimo Baltijos valstybėse. Žemesnis korupcijos suvokimas atsispindi žemesniais įverčiais korupcijos indeksuose, o tai turėjo ekonominių pasekmių ir sustiprino Estijos pozicijas konkurencinėje kovoje dėl tiesioginių užsienio investicijų. Taip pat, žemesnis korupcijos lygis yra susijęs su mažesne verslo vystymo kaina šalyje. Taigi, Estija aplenkė Baltijos kaimynes dar 1992–1995 m. (apie šį laikotarpį patikimų ekonominių rodiklių duomenų neturime). Tyrėjų E. Terk ir A. Reid teigimu,¹⁴ Estija tapo Baltijos valstybių lyderė dėl spartesnio su verslu susijusių reformų inicijavimo ir apskritai dėl platesnio visa apimančio požiūrio į valstybės

¹³ Norkus, Z., 2011. „Estonian, Latvian and Lithuanian post-communist development“ *In the comparative perspective Estonian Human Development Report 2*: 22–30.

¹⁴ Terk, E., Reid, A., 2011. „From state-owned enterprises to innovation-based entrepreneurship: a comparison of the Baltic States“ *In the comparative perspective. Estonian Human Development Report, 2*: 31–39.

reformavimą. Šių reformų pozityvus efektas – sėkmingas privatizavimo reformos įgyvendinimas, kuris užtikrino savininkų gausą ir taip buvo išvengta oligarchinės struktūros, kartu užkertant kelią su šiais procesais susijusiai korupcijai. Pastebėta, kad Estijos KSI nuo pat 1999 m., rodiklio skaičiavimo pradžios, buvo reikšmingai geresnis nei Lietuvos ar Latvijos ir viršijo 5 balų iš dešimties (vadinamą „higienos“) ribą¹⁵.

5 pav. Korupcijos kontrolės ir užsienio investicijų dinamika Lietuvoje ir Latvijoje 1996–2016 m.

Verta pastebėti, kad Estijai įsiveržus į priekį, Latvija lenkė Lietuvą nežymiai: iki 2007 m. skirtumas tarp investicijų, tenkančių vienam gyventojui Lietuvoje ir Latvijoje, svyravo nuo 24 iki 253 USD, tai vienai, tai kitai valstybei pasiekiant geresnį rezultatą. 2007 m. skirtumas išaugo iki 448 USD vienam gyventojui Latvijos naudai, o 2008 m. skirtumas išaugo iki 1 253 USD vienam gyventojui. Pastebėtina, kad užsienio investicijų padidėjimas 2004–2007 m. laikotarpiu būdingas visoms trims Baltijos valstybėms, prisijungusioms prie ES¹⁶, kita vertus, šiuo įvykiu pasinaudota nevienodai. Būtent nuo 2007 m. į Latviją nukreipti užsienio investicijų srautai tapo reikšmingai didesni nei Lietuvos. Vienas iš galimų paaiškinimų, kodėl ši valstybė sulaukė didesnio užsienio investuotojų dėmesio, yra jos antikorupcinės aplinkos sustiprėjimas, o Lietuvos – susilpnėjimas. Iki 2005 m. pagal KKR Lietuva buvo vertinama reikšmingai aukštesniais balais: 2004 m. Lietuva įvertinta 0,43, o Latvija 0,18. Lietuvos ir Latvijos KKR balų vidutinis skirtumas 1996–2004 m. buvo 0,29 balo. Situacija pasikeitė 2005 m., kai Latvijos KKR rodiklis pakilo 0,2 balo ir ji pirmą kartą aplenkė Lietuvą. Per kitus trejus metus korupcijos kontrolė Latvijoje buvo vertinama vis geriau, o Lietuvoje – prasčiau. Lietuva vėl pasivijo ir aplenkė Latviją 2009 m., kai Latvija pagal užsienio investicijų

¹⁵ Baltijos valstybių korupcijos suvokimo indeksą „Transparency International“ pradėjo vertinti 1999 m. Tuometė metodologija (kuri buvo atnaujinta 2012 m.) neleidžia duomenų lyginti per visą laikotarpį, bet valstybės palyginamos tarpusavyje. Estijos įvertis 1999 m. siekė 5,7 balo iš dešimties, Latvijos – 3,4, o Lietuvos 3,8 balo.

¹⁶ Swedbank, 2013, Latvijos ekonomikos apžvalga. Prieiga internete: https://www.swedbank-research.com/english/latvian_economy/2013/februari/lv_monthly_2013-02-27_eng.pdf.

srautus jau buvo atitrūkusi nuo Lietuvos. Nuo 2007 m. iki 2016 m. vidutinis skirtumas tarp investicinių srautų, kurių sulaukia Latvija ir Lietuva, tapo 1 599 USD vienam gyventojui. Pastebėtina skirtumo augimo tendencija: 2016 m. Latvija lenkė Lietuvą jau 2 455 USD vienam gyventojui.

6 pav. Pasaulio banko „Doing Business“ reitingas: Lietuva ir Latvija

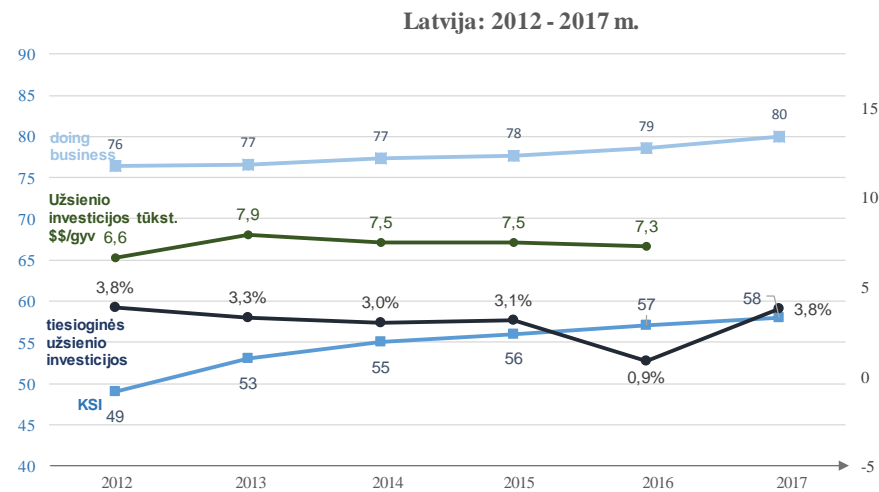
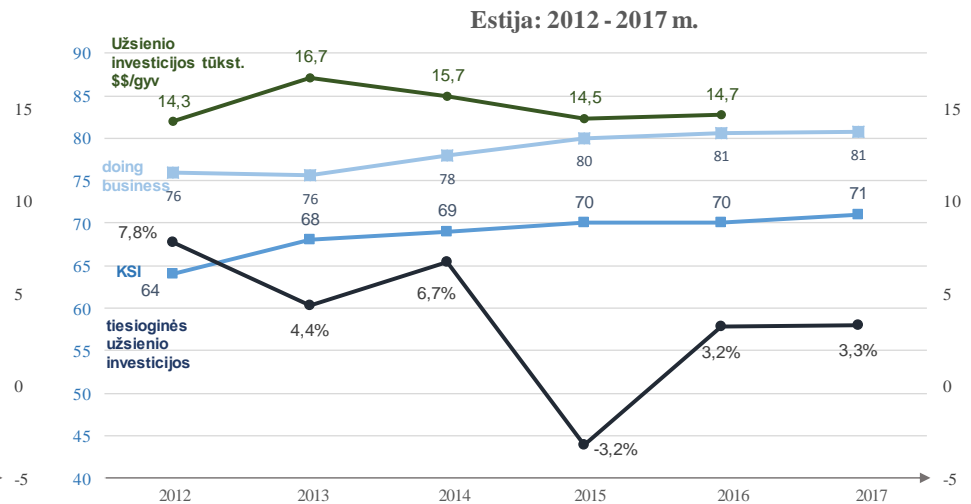
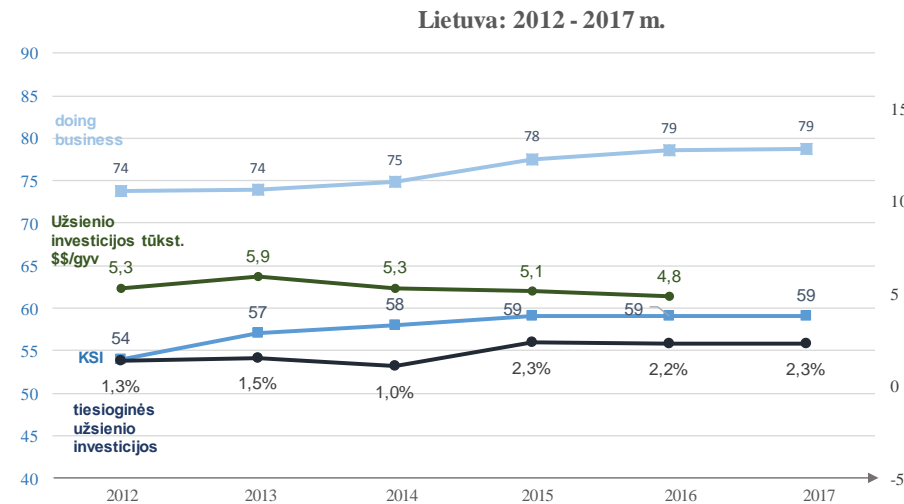
PB „Doing business“, reitingo pozicija			
	Lietuva	Latvija	Skirtumas
2006	15	26	11
2007	16	24	8
2008	26	22	-4
2009	28	29	1
2010	26	27	1
2011	23	24	1
2012	27	21	-6
2013	27	25	-2
2014	17	24	7
2015	24	23	-1
2016	20	22	2
2017	21	14	-7
2018	16	19	3
vidurkis	22	23	

Atkreiptinas dėmesys, kad antikorupcinę aplinką vertinantys rodikliai yra labiau susiję su užsienio investicijomis nei plačiai naudojamas Pasaulio banko „Doing Business“ rodiklis. Baltijos valstybių užsienio investicijų pritraukimą skatinančius veiksnius tyrinėjusi S. Saksonova nustatė¹⁰, kad KSI rodiklis Baltijos valstybių atveju paaiškina 39 proc. tiesioginių užsienio investicijų, o ekonominės laisvės ir „Doing Business“ rodikliai – apie 30 proc. Lyginant Lietuvos ir Latvijos pozicijas verslo aplinką vertinančiame reitinge, galime pastebėti, kad 2006–2018 m. vertinimuose Lietuvos pozicija 8 kartus buvo aukštesnė nei Latvijos, o Latvijos – 5 kartus aukštesnė nei Lietuvos. Savo ruožtu užsienio investicijų srautas į Latviją augo

intensyviau nei investicijos į Lietuvą.

Trijų Baltijos valstybių atveju skaičiuojama¹⁰, kad KSI padidėjimas 1 balu (iki 2012 m.), ar atitinkamai 10 balų nuo 2012 m., atitinkantis pakilimą per 10–20 pozicijų KSI reitinge, padarytų tokią įtaką, kad užsienio investicijos išaugtų 3,7 proc. (apskaičiuojamas kaip dalis nuo valstybės BVP). Vis dėlto, patys tyrėjai atkreipia dėmesį į tai, kad šis skaičius turėtų būti vertinamas atsargiai, kadangi paprastai, laikui bėgant, korupcijos indeksas svyruoja nežymiai ir trūksta realių situacijų, kuriomis būtų galima pagrįsti šią prognozę. Taip pat pastebėtina, jog prognozuojant daroma prielaida, kad kiti užsienio investicijas lemiantys rodikliai nekinta. Analizuojant 2012–2016 m. duomenis, pastebėtina, kad arčiausiai prie įvardijamo kaip reikalingo 10 balų pokyčio priartėjo Latvija, kurios KSI pakilo nuo 49 iki 58 balų (Estijos nuo 64 iki 71 balo; Lietuvos nuo 54 iki 59 balų). Nors Latvijos pritrauktų užsienio investicijų srautas augo, bet augant valstybės BVP bei galimai dėl kitų priežasčių tiesioginių užsienio investicijų dalis nepakito: 2012 m. tiesioginės užsienio investicijos sudarė 3,8 proc. BVP, 2017 m. – taip pat 3,8 proc. BVP.

7 pav. Užsienio investicijos Baltijos valstybėse 2012–2017 m.

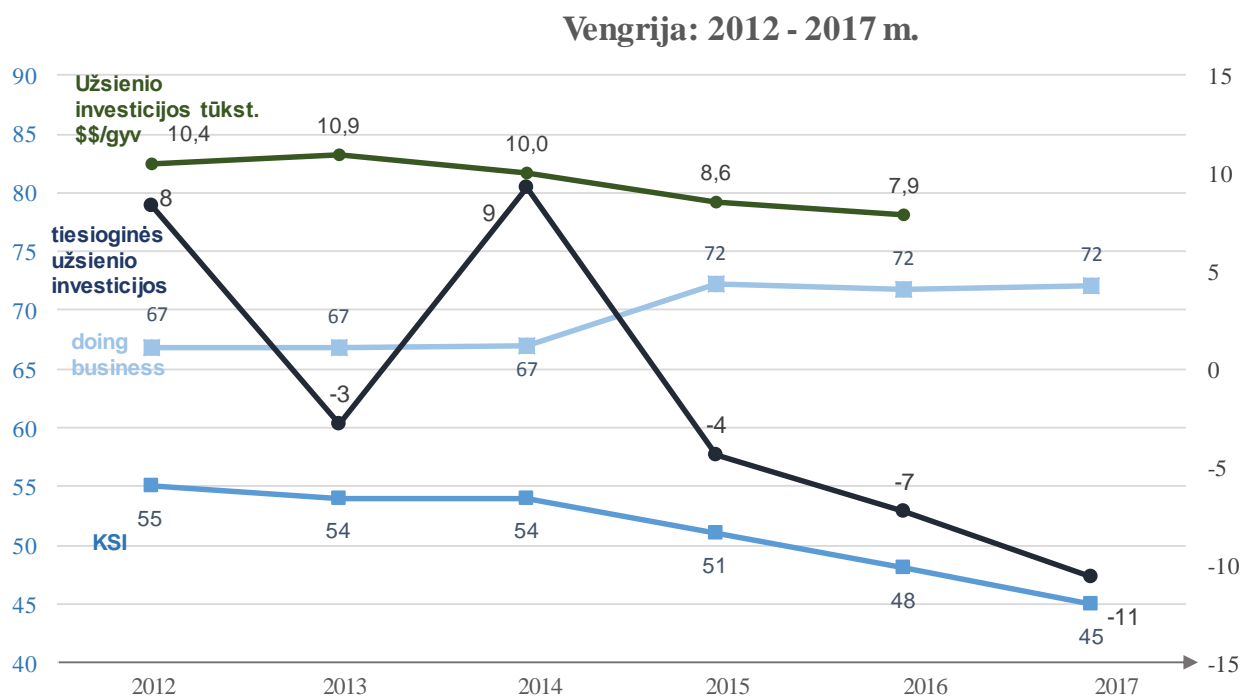
3.2. Antikorupcinės aplinkos ir tiesioginių užsienio investicijų srautų dinamika Vengrijoje

Užsienio investicijų ir korupcijos suvokimo ryšį iliustruoja Vengrijos pavyzdys. Tarp analizuojamų valstybių Vengrija 2012–2017 m. laikotarpiu patyrė didžiausią KSI reikšmės sumažėjimą. 2012 m. Vengrijos KSI siekė 55 balus ir penkerius metus mažėjo iki 45 balų 2017 metų vertinime. KSI mažėjimas buvo sustojęs 2014 metais, kai valstybei pavyko išlaikyti ankstesnių metų įvertį (54), bet vėliau Vengrija patyrė šio rodiklio nuosmukį.

KSI indekso pokyčiai tapo atvirkščiai proporcingi tiesioginių užsienio investicijų srautui (TUI). TUI rodikliu matuojama, kiek procentų užsienio investicijų padaugėjo ar sumažėjo šalyje per metus. Stebint Vengrijos pavyzdį matyti, kad KSI sumažėjimas vienu balu buvo atlieptas 3 proc. TUI sumažėjimą. KSI stabilizavus, TUI išaugo 9 proc., o KSI vėl pradėjus kristi TUI mažėjo atitinkamai -4, -7, -11 proc. Neigiamas TUI rodiklis rodo, kad tais metais pasitraukęs užsienio investicijų srautas buvo didesnis nei atėjusios investicijos.

Svarbu pastebėti, kad užsienio investicijų mažėjo, nors vienas iš pagrindinių verslo aplinkos indeksų – Pasaulio banko „*Doing business*“ valstybei skirtas balas išliko stabilus, o 2014–2015 m. net išaugo. Taip pat galime kelti prielaidą apie reikšmingą antikorupcinės aplinkos įtaką valstybei save pozicionuojant pasaulinėje rinkoje.

8 pav. Užsienio investicijos Vengrijoje 2012–2017 m.

4. Korupcija ir socialinė nelygė: pokomunistinės erdvės paradoksas

Pasaulio lygmens tyrimuose matomas ryšys tarp korupcijos paplitimo, socialinės įtraukties ir pajamų nelygybės kintamųjų: valstybėse, kuriose korupcijos suvokimas didesnis, didesnė ir pajamų nelygė¹⁷ bei prasčiau vertinama socialinė įtrauktis¹⁸. Pokomunistinės erdvės atveju taip teigti negalima. Viena vertus, prasčiausiai antikorupcinę aplinką užtikrinančios valstybės (turinčios žemiausius KSI ir KKR įverčius) – Bulgarija, Serbija, Makedonija, taip pat pasižymi didesne skurdo rizikoje gyvenančių gyventojų dalimi, aukštesne pajamų nelygybe (matuojama GINI indeksu), vertinama prasčiau socialinės įtraukties, gerovės tyrimuose. Kita vertus, ši taisyklė nėra patvirtinama „atvirkščia kryptimi“ – valstybės, pasižyminčios geresne antikorupcinė aplinka, kartu gali pasižymėti ir aukšta pajamų Estijos atvejis. Estija – KSI ir KKR rodiklių lyderė, bet tuo pat metu valstybės GINI indeksas išlieka aukštas (31,6).

9 pav. Korupcijos ir nelygybės rodikliai 2017 m.

	KSI 0->100	KKR ±2,5	GINI 100->0	SII 10->0	WR 10->0	Skurdo riz. %
Lietuva	59	0,55	37,6	5,2	8,5	9,1
Latvija	58	0,54	34,5	4,7	8,0	8,2
Estija	71	1,24	31,6	5,5	9,0	6,5
Lenkija	60	0,73	29,2	6,2	9,0	5,2
Bulgarija	43	-0,2	40,2	3,8	7,5	10,6
Rumunija	48	-0,03	33,1	3,8	7,0	12,1
Serbija	41	-0,37	38,6*	-	7,0	14,1*
Makedonija	35	-0,31	33,6*	-	7,0	10,8*
Kroatija	49	0,19	29,8*	4,2	7,5	8,5*
Vengrija	45	0,09	28,1	4,5	8,0	4,6
Slovakija	50	0,22	24,3*	5,4	8,5	5,3
Vidurkis	51	0,24	32,8	4,8	7,9	8,6

*2016 m.

pajamų nelygybės yra tiesioginis ryšys.

Analizuojant duomenų dinamiką 2012–2017 m., taip pat nustatyta, kad KSI indekso didėjimas ar mažėjimas tuo pačiu laikotarpiu nebuvo tiesiogiai susijęs su socialinės įtraukties ir GINI rodikliais, t. y. antikorupcinio rodiklio gerėjimas nelemia kitų rodiklių gerėjimo, ir atvirkščiai – įverčio mažėjimas neatsiliepia socialinės nelygybės rodikliams. Tai iliustruoja Lietuvos atvejis: nuo 2012 m. iki 2017 m. Lietuvos KSI rodiklis pakilo 5 balais, savo ruožtu GINI indekso vertė taip pat padidėjo 5,6 balo (nuo 32 iki 37,6 balo), skurdo rizikoje gyvenančių žmonių skaičius išaugo 2 proc., nuo 7 proc. iki 9 proc.¹⁹, o socialinės įtraukties indeksas sumažėjo 0,3 balo, nuo 5,5 2014 m. iki 5,2 2017 m.

¹⁷ „Transparency International“, 2017. „Corruption and inequality“. Prieiga internete:

https://www.transparency.org/files/content/corruptionqas/Corruption_and_inequality_2017.pdf.

¹⁸ „Transparency International“, 2017. „Corruption and inequality: how populists mislead people“. Prieiga per internetą:

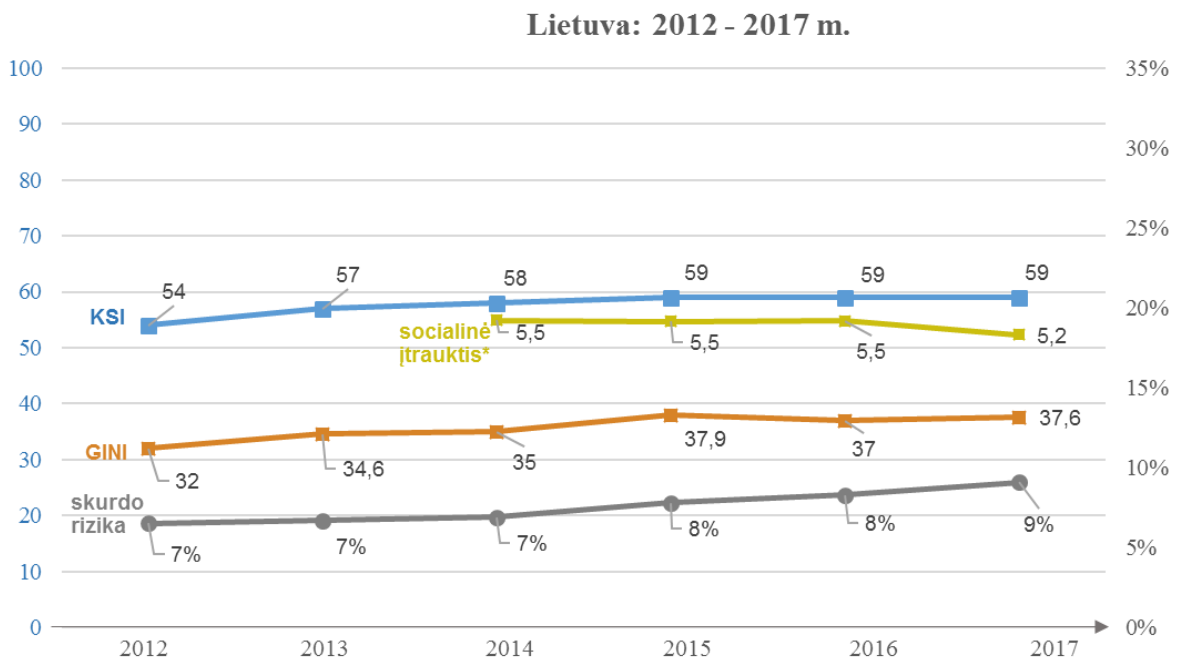
https://www.transparency.org/news/feature/corruption_and_inequality_how_populists_mislead_people.

¹⁹ Į skurdo rizikos grupę priskiriant asmenis, kurių pajamos nesiekia Lietuvos gyventojų pajamų medianos 40 proc.

Rezultatai, rodantys pokomunistinės erdvės kitoniškumą lyginant su pasaulio lygmens tyrimais, nėra unikalūs. Pokomunistinę erdvę analizavę EBPO (angl. OECD) tyrėjai²⁰ aptiko net atvirkštinių ryši, nei numatytasis klasikinėse teorijose: pokomunistinės valstybės, kurių korupcijos kontrolės rodikliai yra geresni, taip pat pasižymi ir aukštesne pajamų nelygybe. Pastebėtina, kad ši išvada gauta Estiją ir Latviją lyginant su Slovėnija ir Moldova. Į mūsų apžvalgą įtraukus daugiau valstybių tokia išvada nėra patvirtinama: aukštesniu KSI balu įvertintų valstybių socialinės nelygybės rodikliai nėra prastesni nei likusių valstybių.

Galima kelti prielaidas, kad korupcijos ir pajamų nelygybės ryšys pokomunistinėje erdvėje yra labiau komplikuoatas nei tiesioginis, o valstybių raida iš esmės skiriasi nuo kitų Europos valstybių dėl trumpesnės demokratijos istorijos. Taip pat neatmestina prielaida, kad korupcijos ir nelygybės ryšys galimai išryškėja per ilgesnį laikotarpį.

10 pav. Nelygybės rodiklių dinamika Lietuvoje 2012–2017 m.

²⁰ OECD, 2015. „Income inequality and the level of corruption in Europe: specifics of post-communist countries“. Prieiga internete: <https://www.oecd.org/corruption/integrity-forum/academic-papers/Basna.pdf>.

5. Korupcijos kontrolės, biudžeto pajamų ir šešėlinės ekonomikos dydžių ryšys

Kiti tyrime analizuoti rodikliai, pavyzdžiui, šalies biudžeto ir šešėlinės ekonomikos dydis, tiesioginio ryšio su antikorupcinę aplinką vertinančiais kintamaisiais neturi. Pirma, įvertintos kaip geriausia antikorupcinę aplinką turinčios valstybės ne visais atvejais vertintinos kaip mažiausio šešėlio ir didžiausio valstybės biudžeto ekonomikos. Antra, rodiklių dinamikos laike analizė taip pat neatskleidė jų kaitos ryšio.

Šešėlinės ekonomikos dalis (pagal F. Schneider ir L. Medina naujausius apskaičiavimus²¹)

11 pav. Biudžeto, šešėlio rodikliai 2017 m.

	KSI 0->100	KKR ±2,5	Biudžetas tūkst \$/gyv.	Biudžetas %BVP	Šešėlis** %BVP	BVP tūkst. \$/gyv.
Lietuva	59	0,55	10,9	33,8	19	29,5
Latvija	58	0,54	10,4	37,3	17	25,1
Estija	71	1,24	12,7	40,1	18	29,5
Lenkija	60	0,73	11,3	39,8	17	27,2
Bulgarija	43	-0,2	-	34	21	18,6
Rumunija	48	-0,03	-	28	23	23,3
Serbija	41	-0,37	-	42,6	-	14,0
Makedonija	35	-0,31	-	29	-	13,1
Kroatija	49	0,19	-	47	23	22,7
Vengrija	45	0,09	12,5	47,8	20	26,8
Slovakija	50	0,22	12,5	39,4	11	30,2
Vidurkis	51	0,24	11,7	38,1	19	23,6

**2015 m.

didžiausių tarp analizuojamų valstybių. Mažiausias pokytis – Slovakijoje, kuri pasižymėjo reikšmingai mažesniu šešėliu nei kitos analizuojamos valstybės ir 1995 m. (18 proc., kai šešėlio vidutinis dydis kitose valstybėse – 32 proc. BVP), ir 2015 m. (11 proc., kai vidutinis šešėlis kitose valstybėse 20 proc. BVP). Tuo tarpu Lietuvos šešėlinės ekonomikos sumažėjimas – vienas ryškiausių regione. Skaičiuojama, kad 1995 m. šešėlio dydis siekė 32,5 proc. BVP dydžio, o 2015 m. – 18,7 proc. Panašiai keitėsi Lenkija, Latvija ir Estija.

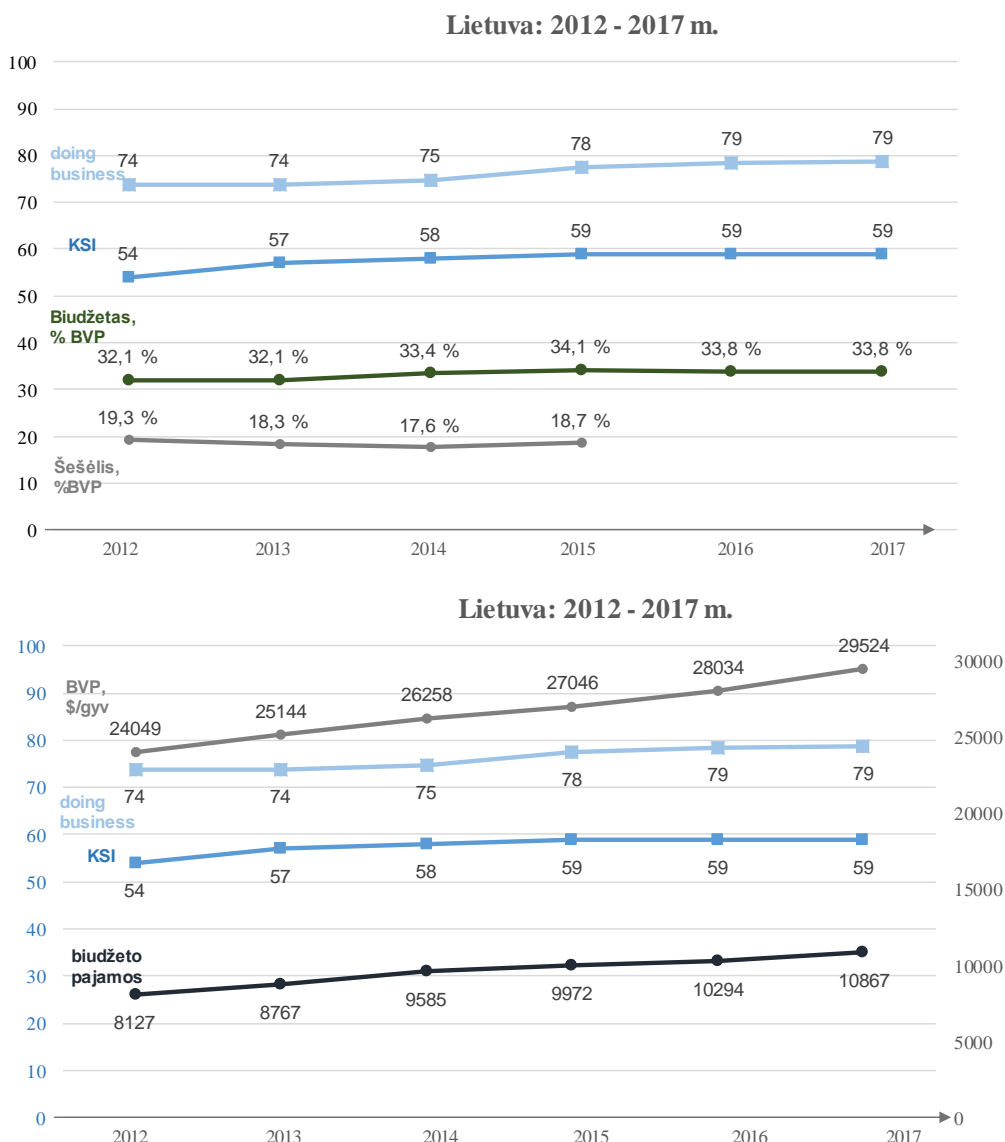
Biudžeto pajamos, apskaičiuojant jas kaip procentą nuo bendrojo vidaus produkto, pokomunistinės erdvės atveju atskleidžia veikiau skirtingas šalies valdymo sistemas, pajamų perskirstymo apimtį nei ryšį su korupcija. Tiesa, svarbu pastebėti, kad mažiausią biudžeto dalį surenka Rumunija ir Makedonija, kurios pasižymi ir neigiamu korupcijos kontrolės vertinimu. Kitų valstybių biudžetai ir korupcijos kontrolė nekoreliuoja: tarp 33–37 proc. BVP biudžetus turi Latvija, Lietuva ir Bulgarija, apie 40 proc. BVP biudžetai siekia Estijoje, Lenkijoje, Serbijoje ir Slovakijoje, o didžiausią dalį, virš 47 proc., BVP biudžetai sudaro Kroatijoje ir Vengrijoje. Taigi, kiekvienoje grupėje kartu atsiduria tiek antikorupciniu požiūriu stipresnės, tiek silpnesnės valstybės. Galima

²¹ Schneider, F., Medina, L. 2018. „Shadow Economies Around the World: What Did We Learn Over the Last 20 Years?“ (Working paper) Prieiga internete: <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2018/01/25/Shadow-Economies-Around-the-World-What-Did-We-Learn-Over-the-Last-20-Years-45583>.

teigti, kad biudžeto pajamų ir korupcijos kontrolės rodiklio dinamikos analizė neatskleidė ryšio: rodikliai didėjo ir mažėjo nepriklausomai vieni nuo kitų.

Biudžeto pajamas apskaičiuojant JAV doleriais (USD), tenkančiais vienam šalies gyventojui, visose valstybėse, apie kurias ši informacija prieinama²², dydis nuo anksčiausiai pateikiamų duomenų 2009 m. iki 2017 m. reikšmingai augo visose valstybėse²³. Daugiausia nuo 2009 m. iki 2017 m. paaugo Latvijos įvertis (4 463 USD vienam gyventojui), mažiausiai Vengrijos (3 055 USD vienam gyventojui).

12 pav. Lietuvos biudžeto, šešėlio rodiklių dinamika 2012–2017 m.

²² EBPO pateikia duomenis apie Estiją, Vengriją, Latviją, Lietuvą, Lenkiją ir Slovakiją 2009 m.–2017 m.

²³ Per visą laikotarpį užfiksuoti trys biudžeto mažėjimo atvejai: 2010 m. Estijoje biudžeto dydis vienam gyventojui buvo mažesnis 205 USD nei 2009 m., o 2016 m. mažesnis biudžetas nei 2015 m. buvo Vengrijoje (623 USD skirtumas) ir Slovakija (580 USD).

6. Potencialiai patirtos žalos apskaičiavimas

Iš visų tyrime analizuotų rodiklių labiausiai su korupcijos indeksais yra susijęs tiesioginių užsienio investicijų rodiklis. Analizės duomenys atskleidė, kad geresni antikorpūcinės aplinkos įvertinimai susiję su didesniais investicijų sratais, o antikorpūcinės aplinkos įvėrčių sumažėjimas gali dalinai daryti įtaką investicijų kiekio sumažėjimui.

Pastebėtina, kad užsienio investicijų srautų pasiskirstymą galimai veikia priklausomybės nuo kelio fenomenas (angl. *path dependence*). Valstybės, į kurias pradeda investuoti, yra matomos kaip patrauklesnės ir taip pritraukiami kiti investuotojai. Be to, užsienio investuotojai, atėdami į valstybių rinkas, kartu daro poveikį, kad būtų kuriama verslui plėtoti palankesnė aplinka. Taigi, valstybės, užsitikrinančios investicijoms patrauklios ekonomikos statusą, sulaukia daugiau investicijų, ir pritraukdamos daugiau investicijų tampa vis patrauklesnės.

Taigi, lemiamais momentais, kai vyksta reikšmingi ekonominiai pokyčiai, yra itin svarbu užsitikrinti investicijoms patraukliausios regione valstybės įvaizdį, kuris itin susijęs su korupcijos suvokimo ir antikorpūcinės aplinkos vertinimais. Baltijos valstybių praeityje tokie itin reikšmingi istoriniai momentai buvo bent du: nepriklausomybės atgavimas ir su tuo susijusios pertvarkos XX a. pabaigoje, kai Baltijos šalių regionas atsivėrė užsienio investuotojams, ir Baltijos valstybių įstojimas į ES. Pirmuoju laikotarpiu lydere tapo Estija, antruoju – Lietuvą aplenkė Latvija.

Lietuvos nepasiekusių investicijų dalis gali būti apskaičiuojama kaip kaimyninių ir Lietuvos valstybės užsienio investicijų srato skirtumas. Ekonominių rodiklių dinamikos ir kitų apžvalgoje aptartų tyrimų analizė leidžia teigti, kad dalį šio skirtumo lėmė Lietuvos antikorpūcinės aplinkos būklė (Lietuvos antikorpūcinės aplinkos vertinimo rodikliai nebuvo geresni ir reikšmingu metu neišlaikė stiprėjimo tendencijų). Todėl keliama prielaida, kad dalis iš potencialių investicijų, kurių nepritraukė Lietuva, sietina su galima korupcijos žala²⁴.

²⁴ Pastebėtina, kad investiciniai sprendimai priimami vertinant kompleksinę situaciją ir skirtingus rodiklius, todėl tiksli dalis investicijų, nepasiekusių Lietuvos dėl antikorpūcinės aplinkos būklės, negali būti apskaičiuota.

13 pav. Užsienio investicijos į Baltijos valstybes 2012–2016 m.

	Estija		Latvija		Lietuva	
	KSI	Investicijos gyventojui, USD	KSI	Investicijos gyventojui, USD	KSI	Investicijos gyventojui, USD
2012 m.	64	14302	49	6644	54	5293
2013 m.	68	16725	53	7931	57	5919
2014 m.	69	15719	55	7513	58	5306
2015 m.	70	14484	56	7484	59	5105
2016 m.	70	14661	57	7288	59	4833
Skirtumas 2016-2012	6	359	8	644	5	-460

Rodiklis: Foreign Direct Investment: Inward Stock, US\$ Per Capita

Šaltinis: United Nations Conference on Trade and Development Statistics

6.1. *Lietuvą lyginant su Latvija:* 2016 m. Lietuvoje buvo 2 455 USD mažiau investicijų vienam gyventojui nei Latvijoje. Padauginus šį skaičių iš vidutinio Lietuvos populiacijos dydžio 2012–2016 m. gauname apie 7,193 mlrd. USD galimai nepritrauktų užsienio investicijų, t. y. apie 6,399 mlrd. eurų²⁵ nuo 2007 m., kai Latvijos pritrauktų užsienio investicijų lygis aplenkė Lietuvos rodiklį.

6.2. *Lietuvą lyginant su Estija:* 2016 m. Lietuvoje buvo 9 829 JAV dolerių mažiau investicijų vienam gyventojui nei Estijoje. Padauginus šį skaičių iš vidutinio Lietuvos populiacijos dydžio 2012–2016 m. gauname apie 28,8 mlrd. USD galimai nepritrauktų užsienio investicijų, t. y. apie 25,621 mlrd. eurų²⁵ nuo 1991 m., kadangi Estijoje tiesioginių užsienio investicijų pritraukiama daugiau nuo pirmųjų nepriklausomybės metų.

7. Korupcija – užsienio investuotojų suvokiama rizika

Siekdami įvertinti, kurių valstybių antikorupcinė aplinka yra saugesnė užsienio investuotojams, tarptautinė verslo konsultacijų įmonė Risk Advisory²⁶ rengia tyrimą „Korupcijos iššūkių indeksas“. Šiame tyrime, kompanijos ekspertai vertina 187 pasaulio valstybes pagal tris kriterijus:

1. Kiek tikėtina užsienio investuotojams susidurti su korupcija siekiant reikšmingų valstybinių užsakymų, licencijų ir leidimų (t. y. susidūrimo su didžiąja korupcija tikimybė).
2. Kiek tikėtina lokaliai veikiančiam verslui susidurti su smulkiąją valstybės tarnautojų korupcija, vykdant kasdienės verslo operacijas (t. y. susidūrimo su smulkiąja korupcija tikimybė).

²⁵ Valiutą konvertuojant pagal USD ir Eur 2016 m. spalio 1 d. kursą.

²⁶ Tarptautinė kompanija Risk Advisory, teikia ekspertines konsultacijas, verslo žvalgybos, tyrimų ir saugumo užtikrinimo paslaugas, orientuotas į tarptautines verslo korporacijas, finansines institucijas ir teisines paslaugas teikiančias įmones. Prieiga internete: <https://www.riskadvisory.com/campaigns/corruption-challenges-index-2019/>

3. Informacinis neaiškumas (angl. *opacity*) – viešosios informacijos prieinamumas ir patikimumas bei verslo analitikos galimybės šalyje.

Įvertinus pastaruosius kriterijus, valstybėms skiriamas korupcijos iššūkių balas²⁷. 2019 m. Lietuvos korupcijos iššūkių įvertis – 24 (valstybės įvertintos balais nuo 10 iki 51, vidutinis pasaulio įvertis – 28,3). Korupcijos grėsmės pasireiškimas vertinamas kaip mažai tikėtinas – skirti 4 balai (valstybės įvertintos balais nuo 3 iki 16), bet Lietuva prasčiau vertinama dėl informacinio neaiškumo – skirta 14 balų (valstybės įvertintos balais nuo 1 iki 31). Lietuvos rizikingumas įvertintas kaip Vidurio Europos valstybių, panašiais balais įvertintos Lenkija, Slovakija, Vengrija, Kroatija, Rumunija, Bosnija ir Hercegovina. Savo ruožtu Latvija ir Estija yra įvertintos kaip mažiau rizikingos ir jų įverčiai artimesni Vakarų ir Šiaurės Europos valstybių balams. Baltijos valstybių įverčiai 2019 m., lyginant su 2018 m. balais, nesikeitė.

14 pav. Korupcijos iššūkių indekso įverčiai 2019 m.²⁸

Valstybės	Korupcijos iššūkių indeksas	Korupcijos grėsmė	Informacinis neaiškumas
Lietuva	24	4	14
Latvija	18	5	7
Estija	17	4	7
Pasaulio vidurkis	28		
Skalė	Nuo 10 iki 51	Nuo 3 iki 16	Nuo 1 iki 31

Baltijos valstybės tyrime analizuojamos Rusijos, Rytų Europos ir Eurazijos valstybių bloke. Apžvalgoje teigiama, kad nors ES valstybės narės yra labiau pažengusios už likusias šio regiono valstybes, bet korupciniai skandalai vis dar kyla vietos valdžios institucijose. Vertinant pasauliniu mastu, korupcijos grėsmės dažniausiai kyla statybų, infrastruktūros, naftos ir dujų sektoriuose.

Išvados ir diskusija

Atlikus ekonominių rodiklių ir antikorporacinę aplinką vertinančių rodiklių dinamikos analizę Vidurio ir Rytų Europos pokomunistinėje erdvėje nustatyta:

1. Korupcijos suvaldymas – būtina sąlyga tvariai ekonominei raidai. Vertinant BVP vienam gyventojui ir KKR rodiklio dinamiką nustatyta, kad valstybės, neįgyvendinusios korupcijos kontrolės, reikšmingai atsiliko nuo pažangą padariusių valstybių ir šis atotrūkis išliko visą analizuojamą 1995–2017 metų laikotarpį. Tuo tarpu valstybės, buvusios ekonomiškai stipresnės

²⁷ Iš viso tyrime valstybėms skiriami trys balai: informacinis neaiškumas (angl. *opacity*) vertinamas atskiru neaiškumo balu; susumavus didžiosios ir smulkiosios korupcijos pasireiškimo tikimybę, valstybėms skiriamas korupcijos grėsmės balas (angl. *corruption threat*); įvertinus korupcijos grėsmės ir informacinio neaiškumo įverčius, kiekvienai valstybei skiriamas korupcijos iššūkių indekso balas.

²⁸ Didesnis balas suponuoja didesnį iššūkį.

pirmąjį pokomunistinį dešimtmetį, bet neužtikrinusios pakankamai stiprios antikorupcinės aplinkos, prarado ankstesnes pozicijas ir jas aplenkė antikorupcinę aplinką užtikrinusios valstybės.

2. Antikorupcinės aplinkos užtikrinimas yra ne vienintelė pakankama, bet būtina sąlyga norint pritraukti investicijas. Pastebėta, kad tarp ekonomiškai panašių regiono valstybių užsienio investuotojai renkasi tas, kurių pastangos kontroliuoti korupciją yra vertinamos geriausiai. Šie duomenys suteikia pagrindą teigti, kad žinutė apie geresnę antikorupcinę aplinką daro įtaką sprendimui investuoti į valstybę.

2.1. Vienas iš veiksnių, leidęs Estijai nuo pirmųjų nepriklausomybės metų pritraukti didesnius užsienio investicijų srautus, – stipresnė antikorupcinė šalies aplinka, palyginti su Latvija ir Lietuva. Estija per nepriklausomybės laikotarpį užsitikrino antikorupcinės aplinkos lyderės statusą ir kartu tapo didžiausius investicijų srautus (skaičiuojant vienam gyventojui) pritraukiančia valstybe. Savo ruožtu Lietuva ir Latvija iki 2007 m. pritraukdavo labai panašią užsienio investicijų dalį, bet Latvija aplenkė Lietuvą, kai jos KKR rodiklis pradėjo mažėti, o Latvijos – rodyti augimo tendencijas. 2016 m. Latvijos tiesioginių užsienio investicijų srautas siekė 7 288, Lietuvos – 4 833, o Estijos – 146 661 USD vienam gyventojui.

2.2. Pastarųjų metų Vengrijos pavyzdys taip pat atskleidžia, kaip KSI rodiklio mažėjimas turi įtakos užsienio investicijų srautų atitraukimui iš valstybės. Pažymėtina, kad antikorupcinę aplinką vertinantys kintamieji aptartais atvejais buvo labiau susiję su užsienio investicijų pritraukimu nei Pasaulio banko „*Doing Business*“ indeksu.

3. Minėti duomenys nesuteikia pagrindo teigti, kad tarp antikorupcinės aplinkos ir socialinės bei pajamų nelygybės yra tiesioginis ryšys. Valstybės, neužtikrinančios minimalios antikorupcinės aplinkos (vertinamos neigiamai pagal korupcijos kontrolės rodiklį), pasižymi ir prastesniais nelygybės rodikliais. Kita vertus, peržengus korupcijos kontrolės „higienos“ ribą, minėto ryšio nebelyka – valstybėms, pasižyminčioms geresne antikorupcine aplinka, kartu gali būti būdinga ir didelė pajamų nelygybė, kuriai antikorupcinių rodiklių kitimas reikšmingos įtakos neturi.

4. Antikorupcinės aplinkos rodiklių, valstybių biudžetų ir šešėlinės ekonomikos dydžių ryšys atliktoje apžvalgoje nenustatytas. Antikorupciniu požiūriu geriausiai vertinamos valstybės nėra lyderės šešėlinės ekonomikos srityse, o šių rodiklių dinamika analizuojamu laikotarpiu tiesioginio ryšio taip pat neatskleidžia.

5. Pastebėtina, kad paprastai į ekonomikos ir politinės raidos studijas korupcija yra įtraukiama ne kaip atskiras rodiklis, bet kaip viena iš svarbių sudedamųjų dalių kartu su kitais politiniais ir socialiniais fenomenais. Taip pat svarbu pabrėžti, kad kovos su korupcija rezultatai materializuojasi ne iš karto, o jų efektas retai būna staigus²⁹. Į tai atsižvelgus, svarbu gautus apžvalgos

²⁹ Pettai, V., Auers, D., Ramonaitė, A. 2011. „Political development“ *In the comparative perspective. Estonian Human Development Report*, 2: 144–165.

duomenis vertinti atsargiai, kadangi nenustatytas tiesioginis ryšys nebūtinai reiškia, kad nėra netiesioginės įtakos. Atsižvelgiant į tai, kad tvari antikorupcinė aplinka – būtina sąlyga BVP augimui ir užsienio investicijų pritraukimui, galima daryti prielaidą, kad stiprėjant šioms fundamentalioms ekonomikos sritims per ilgesnį laikotarpį pakis teigiamai pasikeis ir kiti ekonominiai bei socialiniai rodikliai (šešėlinė ekonomika, biudžeto pajamos, nedarbo lygis, pajamų nelygybė ir pan.).

6. Lietuva užtikrina aukštesnę nei minimalią korupcijos kontrolę ir antikorupcinę aplinką, bet šiuo požiūriu jai būdingas sąstingis – pastaruosius penkerius metus KSI reikšmingai nekito, nėra pastovaus KKR augimo, stebimas nežymus šio rodiklio didėjimas ir mažėjimas. Savo ruožtu kaimyninė Latvija demonstruoja pastovų antikorupcinės aplinkos stiprinimą, KSI ir KKR rodikliai kaip ir 2004 m. priartėjo prie Lietuvos rodiklių. Pabrėžtina, kad taip užsienio investuotojams išsiunčiama Lietuvai nepalanki žinutė.